A Hanyi-ér és a Saj-foki-főcsatorna halfaunisztikai felmérése

Szepesi Zsolt – Harka Ákos
szepesizs@freemail.hu, harkaa@freemail.hu

Abstract

Fish communities were investigated in two lowland type water courses of small water output. In the eustatic Hanyi-ér 1066 specimens of 22 species were caught, out of this *Aspius aspius, Romanogobio vladykovi, Gymnocephalus cernua, G. baloni, Sander lucioperca* and *Perccottus glenii* were not known previously. In the semistatic Saj-fok Main Canal as far only 4 species were known but in the present investigation 2074 specimens of 27 species were collected. The lowest stretch of the channel is under permanent water cover and in this section juveniles of rheofil species living in the Tisza also appear.

Bevezetés

A halfaunisztikai kutatások előrehaladásával lassanként sorra kerülnek azok a kisebb jelentőségű vizeink is, amelyek korábban háttérbe szorultak. Közéjük tartozik a Hevesi-sík és a Hevesi-ártér továbbiakban tárgyalt két vízfolyása is.

A Hanyi-ér az erdőtelki égerláp forrásaiból ered, amelyek a KÖTIKÖVÍZIG (2011a) adatai szerint normál viszonyok között másodpercenként 25-50 liter vizet adnak, a vizsgált időszakban azonban ennél lényegesen kisebb hozamot tapasztaltunk. A vízfolyás előbb keletnek, majd északról délnek tartva, mintegy 40 km megtétele után érkezik el a befogadó Tiszához. Felső része ma is ér jellegű, erősen módosított alsó szakasza azonban a széles mederszelvény, a magas töltések és a torkolati zsilip révén átmeneti víztározásra is alkalmas csatorna. A Tisza közelében két víztest is metszi az útját. A Saj-foki-főcsatornát alatta vezetik át, a Jászsági-főcsatornánál ellenben a Hanyi-eret, illetve a Saj-foki-főcsatornát bújtatják át az ezeket keresztező, lényegesen szélesebb meder alatt.

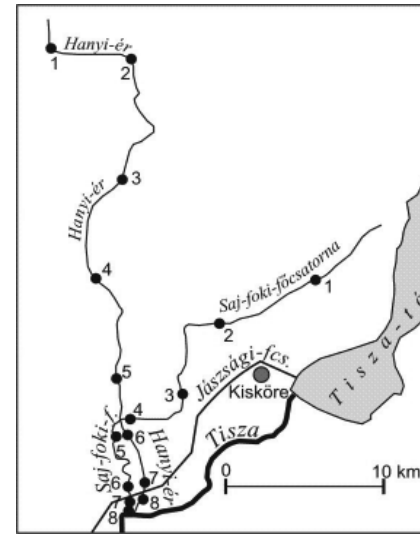
Ellentétben a Hanyi-érrel, a Sarudról kiinduló, 33 km hosszú Saj-foki-főcsatorna szemisztatikus jellegű víztér, amelynek a fölső és középső szakaszai időnként kiszáradnak. Teljes hosszában alföldi jellegű, erősen módosított víztest, amelynek alsó 20 kilométeres szakasza a torkolati zsilip zárásával visszaduzzasztható (KÖTIKÖVÍZIG 2011b).

A vizsgálatok helye, ideje, módja

A vízfolyások halállományát 2011. augusztus 11. és szeptember 1. között vizsgáltuk. A Hanyi-éren és a Saj-foki-főcsatornán egyaránt 8-8 helyszínen gyűjtöttünk adatokat. Lelőhelyeink, amelyek földrajzi fekvése az *1. ábrán* azonosítható, a következők voltak:

Hanyi-ér:
- Erdőtelek
- Dormánd
- Átány
- Hevesvezekény
- Pély 1 (a belterülettől északkeletre)
- Pély 2 (a belterülettől délkeletre)
- Pély 3 (a Jászsági-főcsatorna fölött)
- Pély 4 (a Tisza hullámterében)

Saj-foki-főcsatorna
1. Tiszanána
2. Kisköre

1. ábra. Mintavételi helyek
Figure 1. Sampling sites

3. Pély 1 (a belterülettől keletre)
4. Pély 2 (a belterülettől délkeletre, a Hanyi-ér bal partján)
5. Pély 3 (a belterülettől DK-re, a Hanyi-ér jobb partján)
6. Pély 4 (a Jászszági-főcsatorna fölött)
7. Pély 5 (a Tisza hullámterében, az árvízvédelmi töltés közvetlen közelében)
8. Pély 6 (a tiszai torkolat közelében, a befogadó folyótól mintegy 100 méterre)

Halfogáshoz 5 négyzetméteres, 6 mm szembőségű kétközhálót használtunk. A halakat az azonosítást és az egyedszámok rögzítését követően a helyszínen szabadon engedtük.

Eredmények és értékelés

A Hanyi-ér halairól ENDES et HARKA (1987) munkájában találhatók az első adatok, amelyek hat faj jelenlétét rögzítik: bodorka (*Rutilus rutilus*), vörösszárnyú keszeg (*Scardinius erythrophthalmus*), kurta baing (*Leucaspius delineatus*), karikakeszeg (*Blicca bjoerkna*), vágócsík (*Cobitis elongatoides*) és sügér (*Perca fluviatilis*).

SALLAI (2002) elektromos halászgéppel folytatott gyűjtései – másfél évtizeddel később – 19 fajt eredményeztek. Fajlistájában az előzőeken túl a következők szerepelnek: jászkeszeg (*Leuciscus idus*), dévérkeszeg (*Abramis brama*), laposkeszeg (*Ballerus ballerus*), compó (*Tinca tinca*), razbóra (*Pseudorasbora parva*), ökle (*Rhodeus amarus*), ezüstkárász (*Carassius gibelio*), réticsík (*Misgurnus fossilis*), valamint törpeharcsa (*Ameiurus nebulosus*), fekete törpeharcsa (*Ameiurus melas*), csuka (*Esox lucius*) és naphal (*Lepomis gibbosus*).

Saját mintavételeink során a Hanyi-érből 22 faj 1066 példányát azonosítottuk (*1. táblázat*).

Fajok/Species Lelőhely/Locality	Erdő-telek	Dor-mánd	Átány	Heves-vezekény	Pély 1	Pély 2	Pély 3	Pély 4
Kód/Code	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
Dátum/Date	2011. 08.23.	2011. 08.23.	2011. 08.11.	2011. 08.20.	2011. 08.20.	2011. 08.25.	2011. 08.20.	2011. 09.01.
N ° ' " E ° ' "	47.41.08 20.19.28	47.41.03 20.23.08	47.37.06 20.22.40	47.33.23 20.21.05	47.29.52 20.22.22	47.28.12 20.22.20	47.26.14 20.23.25	47.26.08 20.23.29
Rutilus rutilus			26	3		10	5	168
Scardinius erythrophthalmus		8	20	11		1		26
Leuciscus idus						3		24
Aspius aspius							1	8
Alburnus alburnus				2		97	23	32
Blicca bjoerkna			23			93	38	236
Abramis brama						6	4	4
Tinca tinca							1	
Romanogobio vladykovi							5	1
Pseudorasbora parva	35	2	2	1	9	2	3	1
Rhodeus amarus								4
Carassius gibelio		29	4	3		4		
Misgurnus fossilis		6		1				
Cobitis elongatoides	1	8	14	21			1	7
Ameiurus melas							2	
Esox lucius			2	1				13
Lepomis gibbosus	1	1						
Perca fluviatilis							1	
Gymnocephalus cernua							1	1
Gymnocephalus baloni							2	2
Sander lucioperca								1
Perccottus glenii							1	

1. táblázat. A Hanyi-érből fogott halpéldányok száma
Table 1. Number of the fish specimens from Hanyi-ér

A korábban jelzett fajok közül nem találkoztunk a kurta bainggal, a laposkeszeggel és a törpeharcsával. A szélsőséges állományingadozásokat mutató kurta baing az adott évben kétségtelenül ritka lehetett, de alaposabb kereséssel valószínűleg előkerült volna. Nem mondható el ugyanez a laposkeszegről, hiszen korábbi fogása SALLAI (2002) szerint is „nagy meglepetést okozott". Vizsgálata során valószínűleg a Tiszából áradáskor felúszó példányok kerülhettek elő, ugyanis a faj igényeinek a Hanyi-ér nem felel meg. A törpeharcsa esetében pedig az történt, ami más vizeinkben is tapasztalható: a nagyon hasonló igényű, de versenyképesebb fekete törpeharcsa elszaporodása következtében fokozatosan visszaszorul, majd eltűnik.

A korábbi adatokhoz képest hat új fajt mutattuk ki a Hanyi-érből: a balint (*Aspius aspius*), a halványfoltú küllőt (*Romanogobio vladykovi*), a vágó- és a széles durbincsot (*Gymnocephalus cernua*, *G. baloni*), valamint a süllőt (*Sander lucioperca*) és az amurgébet (*Perccottus glenii*). Mindegyik csak a vízfolyás alsó szakaszán került elő, jelenlétük a Tisza közelségének tudható be.

A Saj-foki-főcsatorna halairól egyedül ENDES et HARKA (1987) a Heves–Borsodi-síkság gerincesfaunáját ismertető munkája közöl adatokat, de mindössze az öklénél és a vágócsiknál említi lelőhelyként a vízfolyást. Mellettük – a publikációt megalapozó észlelési napló szerint – a kiskörei lelőhelyen még bodorkát és vörösszárnyú keszeget mutattak ki.

Jelen felmérés során a Saj-foki-főcsatornából 27 faj 2074 példánya került elő (*2. táblázat*).

Fajok/Species Lelőhely/Locality	Tiszanána	Kisköre	Pély 1	Pély 2	Pély 3	Pély 4	Pély 5	Pély 6
Kód/Code	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
Dátum/Date	2011. 08.25.	2011. 08.25.	2011. 09.01.	2011. 08.20.	2011. 08.25.	2011. 08.20.	2011. 09.01.	2011. 09.01.
N ° ' " E ° ' "	47.32.40 20.31.47	47.32.02 20.26.56	47.29.07 20.24.26	47.28.27 20.22.17	47.28.17 20.21.57	47.26.02 20.22.45	47.25.54 20.22.49	47.25.32 20.22.53
Rutilus rutilus			77	14	115	7	13	4
Scardinius erythrophthalmus	30		50	1	16	9	1	
Leuciscus idus			52	2	16	13	1	
Aspius aspius			1		6		6	1
Alburnus alburnus			53	30	142	72	47	19
Blicca bjoerkna			12	12	78	118	88	67
Abramis brama			13		22	6		3
Chondrostoma nasus								1
Tinca tinca			1					
Barbus barbus								1
Romanogobio vladykovi						2	6	36
Pseudorasbora parva	80		8		6	5		
Rhodeus amarus			19		9		2	
Carassius gibelio	250	4	46	1	20			2
Misgurnus fossilis	14	1						
Cobitis elongatoides	2		1	2	4	5	23	41
Ameiurus melas	1		8		24	1	1	1
Silurus glanis					1			
Esox lucius	5		1			3	3	
Lepomis gibbosus					3	1	1	
Perca fluviatilis				3	1		1	
Gymnocephalus cernua					2	4		
Gymnocephalus baloni						18	19	25
Sander lucioperca							1	
Perccottus glenii			94		7	1		
Neogobius fluviatilis							13	19
Proterorhinus semilunaris					2	1		

2. táblázat. A Saj-foki-főcsatornából fogott halpéldányok száma
Table 2. Number of the fish specimens from Saj-foki-főcsatorna

Tekintve, hogy a felmérésnek gyakorlatilag nem voltak előzményei, a *2. táblázat* adatai alapinformációknak tekinthetők. Sajnos a vízfolyás fölső szakasza gyakran vízhiánnyal küzd, olykor teljesen kiszárad. Ezt személyesen is megtapasztalhattuk a tiszanánai mintavétel alkalmával, amikor a mederszakasz legmélyebb pontján is csak sűrű iszapot találtunk víz helyett, agonizáló és elpusztult halakkal zsúfoltan.

Meglepő ugyanakkor, hogy a szemisztatikus Saj-foki-főcsatorna halállománya mind fajszám, mind egyedszámok tekintetében fölülmúlja az állandó vizű Hanyi-eret. Ennek hátterében az állhat, hogy a csatorna alsó szakaszát a közelmúltban kimélyítették, abból a víz nyitott zsilip mellett sem szalad le a Tiszába, ezért a tiszai halak ivadékai szabadon felúszhatnak ide. Ennek köszönhető, hogy a torkolat közelében a hasonló kisvizekre egyáltalán nem jellemző paduc (*Chondrostoma nasus*) és márna (*Barbus barbus*) is előkerült.

IRODALOM

ENDES, M., HARKA, Á. 1987. *A Heves–Borsodi-síkság gerincesfaunája*. Tiszai Téka 2. Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Eger, 80 pp

SALLAI, Z. 2002. Adatok a Hevesi Füves Puszták Tájvédelmi Körzet halfaunájához, különös tekintettel a Hanyi-érre vonatkozóan. *A Puszta* 17: 49–58.

VKKI, KÖTIKÖVÍZIG 2010. A Víz Keretirányelv hazai megvalósítása. Vízgyűjtő-gazdálkodási terv, 2-9 Hevesi-sík, 219 pp *http://vizeink.hu/files3/2_9_Hevesi-sik.pdf* (Letöltés: 2011. december 4.)

KÖTIKÖFE 2005. A hanyi tiszasülyi árapasztó tározó előzetes környezeti tanulmánya. *http://ktvktvf.zoldhatosag.hu /vasarhelyi/Hanyi_Tsuly/Hanyi_Tsuly_07_5_4_10.htm*

KÖTIKÖVÍZIG 2011a. Vízgyűjtő-gazdálkodási Terv. Hanyi-csatorna. Víztest adatlap 1-3 melléklet *http://vgtszolnok.files.wordpress.com/2011/04/1_3_melleklet_viztest_adatlapok_vizfolyas_viztestek_hanyi_csatorna.pdf*

KÖTIKÖVÍZIG 2011b. Vízgyűjtő-gazdálkodási Terv. Sajfoki-csatorna. Víztest adatlap 1-3 melléklet *http://vgtszolnok.files.wordpress.com/2011/04/1_3_melleklet_viztest_adatlapok_vizfolyas_viztestek_sajfoki_csatorna.pdf*

A Saj-foki-főcsatorna alsó szakasza (Harka Ákos felvétele)
Lower part of the Saj-foki-főcsatorna (Photo: Ákos Harka)